

Dita Lánská

Martinské hody v Kyjově, 12.–14. 11. 2010

Moravské hody se tradičně slavily na počest církevního svátku posvěcení kostela, v Čechách se tato slavnost nazývá posvícení. Pradávný původ hodů se však odvozuje ještě od pohanských zvyklostí, což dokazuje mnohočetný výskyt závěrečného hodového rituálu, jehož předmětem je zvíře. Lze o něm tedy uvažovat jako o pozůstatku pohanských obětních obřadů. V dnešní době však, s ohledem na drastičnost takového aktu, k zabití zvířete nedochází. Odhaduje se, že pozdější církevní charakter svátku (výročí posvěcení kostela) splynul s původními předkřesťanskými obřady pojíci se k zemědělství, takže se slavnost stala vyjádřením „požehnání darů země, poděkování matce přírodě i Bohu otci – všem silám, které člověku dopomohly k bohatství a úspěchu“ (LANGHAMMEROVÁ 2004: 206). Takovéto oslavy se logicky konaly po ukončení zemědělské sezóny, v čase, kdy úroda už byla sklizena a lidé si mohli odpočinout od polních prací a zároveň užít plody svého úsilí. Z toho důvodu se hody pojí se jménem světce, jehož výroční den připadá na období podzimu.

Hody se v dané obci konaly v týdnu, v němž se slavil svátek svatého, jemuž byl tamní kostel zasvěcen. V případě Kyjova se jedná o sv. Martina, proto Martinské hody.¹ Probíhaly zpravidla dva až tři dny a v jejich rámci se hodovníci účastnili nedělní bohoslužby (OREL 1951). Tento náboženský rozměr v Kyjově ze slavnosti vymizel, stejně jako propojení aktérů se zemědělstvím (symbolika hodového věnce – ukončení zemědělského roku). Krojování účastníci hodů, kteří provádějí rituální zvyky, totiž (v převážné většině) nejsou zemědělci. Jejich spjatost s přírodním cyklem roku spojeným s úrodou tak nabývá formálního rázu. Zesílila ovšem obřadnost dění a jeho společenská a estetická funkce.

1 Kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Cyrila a Metoděje na Masarykově náměstí byl postaven až v 18. století. Původní románský kostel sv. Martina z 12. století stál na místě kaple sv. Josefa, která se dnes nachází na vyvýšenině v areálu starého hřbitova poblíž kyjovského muzea, a jako farní kostel sloužil do roku 1784 (FRANTA 2005: nestr.).

Prvek lidovosti se zde udržuje především v rovině užívání krojů, tedy uměle (protože slavnosti jsou většinou organizovány Slováckým souborem). Co se týče hodové zábavy, nejde již o hospodskou „vesnickou tancovačku“ s rvačkou a vyhazováním z oken. Zábava se svou korektností více blíží městskému plesu. Akce je z většiny řízena, probíhá podle toho, jak by probíhat měla, nikoli spontánní cestou. Každý si je vědom své role v průběhu události. Všechny tyto okolnosti je možné označit za projevy tzv. folklorismu.

Právě s folklorismem úzce souvisí teatralita události. Folklorní projevy totiž nejsou přirozeností jejich nositelů, ale uměle udržovanou činností, protože ztratily kontakt se společenskou situací, z níž vzešly. Jinak se tento jev označuje rovněž jako „druhá existence“ folkloru. Martina Pavlicová a Lucie Uhlíková folklorismus vymezují jako „přenášení jevů lidové kultury z původního života do jiného kontextu, často s novými funkcemi“ (PAVLICOVÁ a UHLÍKOVÁ 1997: 6).

Silné vazby na přírodu spojené se životem založeným na zemědělství byly v současné společnosti z větší části vystřídány orientací na nové hodnoty související s přechodem k industrializované tržní společnosti. Ten s sebou přináší stírání územních odlišností, proto dochází k obnovování tradic ve snaze zachovat vlastní tvářnost, charakter a kulturní specifika územně ohraničeného společenství. Tradiční lidová kultura dnes představuje možnost tyto hodnoty zprostředkovat. Z tohoto důvodu se také výsledná aktivita folkloristického hnutí navrácí přes složitý vývoj proměňujících se funkcí a motivací v rámci historicko-politického vývoje země k původní společenské, kolektivní či identifikační funkci, směřující k utužení daného společenství.

V rámci Kyjova však tato činnost zahrnuje jen určitou skupinu obyvatel města, sdružuje lidi se zájmem o folklor. Zároveň se snaží přilákat pozornost ostatní společnosti, proto se rovněž zesiluje funkce reprezentativní, což zapříčiňuje přísnější dodržování formální stránky slavnosti, tedy již zmíněnou nižší míru spontánnosti. Je nutné přiznat i jisté komerční zájmy spojené se snahou rozvíjet turismus, patrně ze silné podpory městskými orgány. V případě větších slavností, jako jsou dožínky nebo hody, se takové projevy tradiční kultury stávají spíše prostředkem k sebereprezentaci pro veřejnost, kdy aktéři obřadní úkony spíše předvádějí divákům, než aby se jednalo o „interní“ či intimní záležitost prováděnou v úzkém kruhu obce. Této okolnosti se dotýká Jiřina Langhammerová v knize *Lidové zvyky*: „Je poučné zažít neokázale provozovaný zvyk, konaný pouze pro místní vesnické obyvatele – a vedle toho zvyk, který dostal již v minulosti přitažlivé aranžmá krojů, muziky a slavnosti, a téměř se ztrácí v celé šíři jeho průběhu.“ (LANGHAMMEROVÁ 2004: 216) Konkrétně Langhammerová mluví o zvyku zvířecí oběti, která se v Kyjově přetransformovala v akt „mláčení kačera“, ale zmínka o okázalosti a aranžmá vede k všeobecnému zamyšlení nad autenticitou průběhu dané události.

Slavnost organizuje Slovácký soubor Kyjov, jehož historie se datuje od druhé světové války (*Z historie souboru* 2013: nestr.). Tento folklorní soubor udržuje v Kyjově tradiční formy místní lidové kultury jako krojování, písně, tance, slavnosti. Jednak reprezentuje

město pořádáním tradičních slavností, jednak se účastní folklorních festivalů. Hybným elementem Slovákého souboru je jeho umělecký vedoucí Milan Pokorák² (nar. 1963).

Důležitou roli v procesu zachování folkloru přisuzuje etnoložka Martina Pavlicová právě organizační činnosti výrazných osobností, stmelujících určitý kolektiv za účelem obnovení či udržení tradice. Ve své habilitační práci *Lidová kultura a její historicko-spoločenské reflexe* z roku 2007 píše:

„Lze se domnívat, že inovace a podněty osobností nebyly v mnoha případech ojedinělé [...] Přijetí kolektivu bylo však nutnou podmínkou pro to, aby se jev a jeho proměna mohly stát součástí dobové tradice. V situaci, kdy lze určité projevy lidové kultury posuzovat již jen z hlediska folklorismu, může být tato podmínka ve svém počátku oslabena – jev zpravidla bývá „jevištní prezentací, divadlem, která přímo závisí na jeho pozorovateli, interpretech. Adopce obnoveného jevu kolektivem pak zpravidla probíhá v jiných než původních funkcích, což však organicky souvisí s proměnou obecných společenských podmínek.“ (PAVLICOVÁ 2007: 118–119)

V tomto úryvku můžeme identifikovat několik pro nás podstatných aspektů, a to reflexi teatrality takovýchto tradičních projevů, závislost jejich funkcí na společenské atmosféře a zdůraznění vlivu jednotlivých osobností, které podněcují folklorní činnost.

Ve shodě s posledně jmenovaným rysem nám tak z celého dění hodů výrazně vyčnívá osobnost Milana Pokoráka. V případě, že bychom užili divadelní terminologie, zastával Pokorák postavení režiséra a dramaturga. Jako organizátor průběhu slavnosti měl významný podíl na strukturování události a tato jeho úloha se také během ní několikrát viditelně projevila. Dobře nám v tomto směru může posloužit výklad Zdeňka Hoříňka, v němž postihuje vývoj režijní funkce v divadle. „Vždy byla v divadelní praxi nepostradatelná osoba s určitou autoritou, která organizovala součinnost divadelních složek na jevišti. V dobách ustálených divadelních konvencí se její funkce omezovala jenom na organizaci vnější součinnosti, protože estetická pravidla hraní, „dělání“ divadla byla určena tradicí.“ (HOŘÍNEK 2008: 74) Ač se v citovaném textu jedná o režii divadelní, lze tuto charakteristiku aplikovat i na námi pojednávaný problém režijní složky v rámci celku tradiční slavnosti. Zde „režisér“ neaspíruje na estetické či umělecké hodnoty v tom smyslu, že by byl jejich absolutním tvůrcem. Hudební, taneční a výtvarná složka je dána tradicí, ovšem v rámci folklorismu mohou být všechny tyto složky v různé míře nově upravovány. Je nutné připustit, že estetická funkce folkloru získává v dnešní době díky folklorismu vůči ostatním složkám dominantní postavení. Hlavním úkolem režiséra folklorní události se tedy stává zajištění součinnosti všech jejích prvků, sestavení průběhu jednotlivých „scén“ v dané souslednosti a jejich „aranžmá“.

2 Milan Pokorák podle informací na webových stránkách souboru skončil ve funkci uměleckého vedoucího v roce 2013.

Slavení hodů však není pouze veřejně organizovanou záležitostí. Probíhá i soukromě v jednotlivých domácnostech, kde se především podává k jídlu svatomartinská husa. Ta představuje hlavní atribut hodů. Svátek se v této rovině projevil i v provozu kyjovských restaurací, které nabízely speciální svatomartinské menu obsahující pečnou husu se zelím.

Z praktických důvodů (turistický a komerční dopad události) se v dnešní době podobné veřejné slavnosti překládají na víkend. Tak tomu bylo i v případě kyjovských hodů, které se tentokrát konaly od pátku 12. listopadu do neděle 14. listopadu, ač svátek sv. Martina připadá na 11. listopadu.

PÁTEK 12. 11. 2010³

Sobotnímu hodovému průvodu a hodové zábavě předcházela páteční rozmarýnová beseda u cimbalu⁴ konaná v Městském kulturním středisku Kyjov, kde došlo k zahájení hodů. Stěžejní dění však proběhlo v následujících dvou dnech. Pojmenování rozmarýnová souvisí s rozmarýnovou snítkou zdobenou drobnými barevnými mašličkami, která je znakem hodovníka. Ten ji nosí připjatou na oděvu od počátku do konce hodů (v ideálním případě), což nyní znamenalo od pátečního večera do pondělního rána. Tyto snítky prodávali členové Slováckého souboru v průběhu celých hodů, během průvodů i zábav, a bylo je možné vidět jak u aktérů slavnosti, tak u diváků. Koupě rozmarýnové snítky však není pro účast na hodech podmíněnou. Peníze takto utržené slouží k částečnému pokrytí nákladů spojených s pořádáním hodů.

Celkový počet i poměry krojovaných a nekrojovaných účastníků všech hodových zábav se lišily, pravděpodobně dle významu daného hodového dne. Na páteční rozmarýnové besedě byla návštěvnost relativně nízká. Krojovaní tvořili zhruba polovinu osazenstva, důvod patrně tkví v odlišném charakteru večerů. Zatímco beseda u cimbalu je internější záležitostí souboru, hodová zábava je otevřenější pro návštěvníky bez úzkých vazeb na Slovácký soubor.

Rovněž věkové složení návštěvníků vykazovalo v jednotlivých dnech odlišnou strukturu, i s ohledem na dělení účastníků na „krojované“ a „nekrojované“. Nekrojovaní účastníci večera patřili spíše ke starší generaci (30–50 let). U krojovaných tomu bylo naopak, převládala chasa, tedy vyložené generace mladá. Přespolních dorazilo minimum.

V rozmarýnové besedě se projevovala nižší míra obřadnosti. Jediným „oficiálním“ okamžikem byl zahajovací proslov Milana Pokoráka a pozvání od stárků na další hodové dny. Důraz byl v rámci večera kladen spíše na tanec, tudíž se účastníci besedy shromažďovali především v hlavním sále.

³ Za poskytnuté informace ohledně průběhu slavnosti autorka děkuje organizačnímu vedoucímu Slováckého souboru Kyjov Jakubovi Džuberovi.

⁴ Beseda u cimbalu je obvyklé označení taneční zábavy, které se účastní především krojovaní s hudebním doprovodem cimbalové muziky.

Jednalo se o klasickou společenskou místnost s vyvýšeným pódiem v čele, které ovšem nebylo určeno za středobod dění, nýbrž zde byly umístěny stoly se židlemi. Akce byla orientována směrem k tělesu cimbálové muziky (potažmo tanečnímu parketu), které bylo umístěno na mírně vyvýšeném, uměle vytvořeném pódiu uprostřed boční strany sálu, čelem ke vchodům. Toto uspořádání popírá architektonické řešení místnosti, aby umožnilo užší kontakt hudebníků s ostatními účastníky besedy, jelikož je s nimi prostorově sblížuje. Umístění dechové hudby na značně vyvýšené (architektonicky pevné) jeviště, uplatňované z praktických důvodů, však při následujících hodových zábavách v dalších dnech obě skupiny spíše odlučuje, dodáváje hudebnímu tělesu prostorovou výlučnost.

Prázdný parket před cimbálovou muzikou byl ohraničen ze všech stran stoly se židlemi, takže vznikl prostor čtvercového tvaru vymezený pro tanec. Stoly a židle pak vytvářely prostor k posezení, společenské konverzaci či prostě odpočinku po tanci. Chasa (svobodní mladí krojovaní členové souboru) se sdružovala, jak je zde zvykem, u dlouhého stolu pod pódiem.

Počátek besedy u cimbálu byl stanoven na dvacátou hodinu večerní. Při první sekvenci volného tance se zapojovalo jen málo lidí. Poté se chasa začala nápadně shromažďovat u stolu jim určeného, načež Milan Pokorák vstoupil před cimbálovou muziku a ujal se slova. Přivítal hodovníky jménem města Kyjova, Městského kulturního střediska a Slováckého souboru a představil dva stárky se stárkami, kteří nastoupili své „funkční období“ již na zábavě Štýry týdně do hodů. Oba páry mají za úkol dozírat na průběh podobných slavností a hostit chasu po celý nadcházející rok, tudíž vedou i hodové zvyky.

Od chasy shromážděné v pravém rohu vzdáleném od stupínku s cimbálovou muzikou se oddělily stárkovské páry, které stanuly před tímto malým pódiem. Milan Pokorák předal mikrofon stárkům, kteří se v polovině společné promluvy vystřídali. Přednesli přítomným program hodů a zároveň je vyzvali k účasti při dalších hodových dnech.⁵

Následoval úvodní tanec krojované chasy, po němž probíhala volná taneční zábava. Pozorovateli známému pouze běžných společenských tanců se může jevit jako nezvyklé, že párové tance spolu tančí i zástupci stejného pohlaví. V jisté chvíli iniciovali starší muži, krojovaní i nekrojovaní, zpěvem v půlkruhu verbuňk⁶. Během písně se k nim přidávali zapojením do půlkruhu krojovaní chlapci a dívky mezitím vytvořily vně půlkruhu kroužky, v nichž se držely za ruce a tancovaly do rytmu písně.

5 Proslov viz videonahrávka pořízená 12. 11. 2010, uložená v knihovně Katedry divadelních studií, FF MU, Brno.

6 Verbuňk je mužský lidový tanec pocházející z oblasti Slovácka. Z názvu tance je patrný jeho původ, kdy jej měli údajně tančit mladíci odvedení na vojnu. Sestává z kombinací daných tanečních prvků, které tanečník víceméně improvizováním navazuje, přičemž při jejich provedení se oceňuje náročnost fyzické akce a schopnost gradace. Taneční sekvence se střídají se zpěvními.

SOBOTA 13. 11. 2010

Druhý den Martinských hodů v Kyjově připadl na sobotu 13. 11. 2010. Jeho náplň sestávala ze dvou hlavních událostí: hodového průvodu a hodové zábavy.

Sobotní průvod

Výchozím bodem sobotního průvodu byl prostor před Vlastivědným muzeem Kyjov, místními obyvateli též označovaným jako „zámeček“, jehož budova je nejstarší dochovanou stavbou v Kyjově vůbec. Dění iniciovalo těleso dechové hudby ve 14 hod. Během jeho hraní se vytvořil půlkruh starších krojovaných mužů, z nichž někteří jsou členy Slováckého souboru, menší část pak zahrnovala rodáky, kteří dodržují tradici krojování a účastní se folklórního života obce. Za zpěvu mužů a hry dechové muziky předvedli stárci verbuňk, a tím dali impuls k tomu, aby se průvod mohl začít formovat. Těsně po verbuňku stárků se muži vzájemně přivítali v rámci družného hovoru. Poté se původní půlkruh rozdělil na dvě řady mužů stojící proti sobě, mezi nimiž začaly procházet krojované dívky, aby následně vytvořily zástup.

Trojřádký zástup byl organizován pod vedením Milana Pokoráka podle pohlaví a generace. Zde je důležité zdůraznit organizátorskou pozici pana Pokoráka, primáše souboru: neustále kontroloval a usměrňoval průběh veškerého dění, tedy jak uspořádání zástupu, tak rychlost pochodu i dodržování ceremonií při jednotlivých zastaveních průvodu. Na jeho samém počátku stanuli dva stárci, následovaly nejmladší dívky s malým chlapcem, kterého vedly mezi sebou, mladé dívky, starší ženy, mladí rodiče s dětmi, dále chlapci a mladí muži. Za nimi udržovala určitý odstup dechová hudba, za ní pak šli starší muži v dlouhých beraních kožiších a nakonec běžně krojovaní starší muži. Průvod vyšel, až když bylo určeno uspořádání, a to za vyhrávání dechové hudby, která udávala tempo pochodu.

Obecenstvo se buď zařadilo za krojované, čímž vytvořilo jakýsi „ocas“ průvodu, tudíž se pohybovalo po silnici nebo šlo po chodnících souběžně s průvodem. Během cesty muži upíjeli víno, které si nesli v sotůrcích, což jsou tradiční košíky s uchem určené právě na nesení láhve s vínem, děvčata výskala a došlo k jednomu přerušení hudby, kdy opět zpívali muži a *capella*. Milan Pokorák kráčel během pochodu v čele průvodu se stárky, čímž jeho výsadní postavení nabylo viditelnějšího (minimálně pro osoby neznalé poměrů) a formálnějšího vyjádření.

První zastavení proběhlo u radnice na kyjovském Masarykově náměstí. U jejího vchodu vytvořili krojovaní volné prostranství obdélníkového tvaru, kde následně probíhal ceremoniál žádosti o povolení hodů starostou města a dále potvrzení tohoto povolení, které bylo pronášeno z balkonu radnice. Před vchodem stáli (mimo řadu krojovaných, která prostor uzavírala) stárci. Krojovaní, kteří obstoupili prostor určený k předvádění, byli opět rozdělení podle věkových skupin. Za stárky stáli chlapci (podél zdi radnice), následovali mladí muži, starší muži, starší ženy a nakonec útvar uzavíraly dívky, které tak stanuly po levé

straně vchodu. Aktéry v krojích obklopili nekrojovaní diváci. Část z nich se z důvodu lepší viditelnosti rozprostřela i na terénní vyvýšenině nedaleko místa, kde akce probíhala. Mezi aktéry pronikli lidé zaznamenávající dění na videokamery či fotoaparáty, jak zaměstnanci médií, tak příbuzní a známí krojovaných, čímž došlo k promísení aktivních a pasivních účastníků, místních i přespolních.

Mužská část krojovaných začala zpívat píseň „Ej vy páni, radní páni“ a poté Milan Pokorák zvoláním vyzval stárky k verbuňku. Následující dění se blížilo představení sehranému pro diváky a probíhalo podle předem připraveného scénáře s předepsanými dialogy. Stárci zabouchali na dveře radnice, na to vyšli dva radní – krojovaní muži v kožiších, kteří na sebe vzali roli radních pouze na dobu trvání slavnosti – a žádali vysvětlení, proč stárci tloučou na dveře, načež stárci museli představit sebe i své nepřítomné ženské protějšky. Radní po celou dobu vnášeli do proslovu žertovné promluvy. Rozhovor byl pronášen na mikrofon, což je výrazem modernizace folklorních projevů, mimo jiné ze snahy zahrnout do dění všechny účastníky slavnosti i diváky. Nakonec stárci přednesli žádost o povolení Martinšských hodů. Radní je pozvali na radnici s tím, že se musí zeptat starosty, a současně pobídlí ostatní krojované, aby se mezitím zabavili pitím a zpěvem. Tak se také stalo, načež po chvíli z radnice vyšli už jen samotní stárci a sdělili chasé, že jsou hodý povoleny. Mezi zpěvem mužů stárci opět cifrovali⁷, přičemž se k nim na konci připojili ještě další tři krojovaní mladí muži.

Souslednost hodových písní nebyla náhodná, písně tematicky souvisely s danými událostmi, takže po popěvku „Ten kyjovský starosta“ se pozornost soustředila na balkon radnice, kam vstoupil skutečný starosta se skutečným místostarostou (oba v moderních oblecích) s krojovanou ženou a krojovanými muži, kteří ve skutečnosti radními nebyli a přijali tyto role jen dočasně. Nejprve krojovaná žena uvítala účastníky hodů jménem Slováckého souboru. Poté starosta stvrdil povolení hodů již oznámené stárky a připomenul Slovácký rok, folklorní přehlídku konanou v Kyjově jednou za čtyři roky, která připadá na příští léto, tudíž spadá do „funkčního období“ současných stárků. Taková zmínka může městu dobře posloužit jako reklama, jež naláká na danou akci více návštěvníků.

Po starostovi se ujal slova muž v kožichu v roli purkmistra města a přečetl z listiny artikuly údajně sepsané starostou a radními v předvečer hodů, které obsahovaly instrukce, jak se má účastník hodů upravit a chovat, a současně udávaly případné sankce při jejich porušení. Čtení artikulí mělo původně patrně praktickou funkci, tedy určovat pravidla události. Dnes převládá funkce zábavní. Všechny promluvy byly pronášeny ve slováckém nářečí a mluvčím prokládány komickými poznámkami většinou interního rázu nebo komentujícími aktuální dění, jako například napomenutí diváků rušících hovorem proslov nebo sdělení „purkmistra“, že jej obtěžuje hmyz. Tyto promluvy vybočující z rámce předepsaného monologu tak vnesly prvek improvizace do jinak scénářem pevně stanoveného dění.

Muž v roli purkmistra pronášel artikuly v následujícím znění:

7 Cifrovat znamená tančit verbuňk.

Artikula první. Pazúři nebavte se, dávejte pozor. Každý hodovník, mladý aj starý, domácí aj přespolní, musí být pořádně oblečený. Pán starosta nechcú nikeho vidět v roztrhaných gaťách, zamazanej košuli nebo ve špinavé jupce. Všeckým chlapom se dáva vědět, že každý musí být čerstvo oholený neboli oblažérovany, za klobúk si dá vonicu a do gatí čistú šňúrku. Ne aby měl někdo podvázaný špagátem nebo trhákem od měchovice. Vysloveně v hrdeli. Na zdraví, na vaše, svoje si kazit nebudu. Artikula druhá: Kdo by o těchto hodách zpíval nějaký inší písničky než hodový nebo o víně, tož se zavře o chlebě a o vodě s nejškaredší babú z dediny do obecní býčárny tak dlúho až se naučí zpívat o víně a o kúru andělských. Nebo ať chodí do mužského sboru. Tam se jich naučí taky. Artikula třetí: Žádný se nesmí dostat do meču, kdyby dostal po hubě nebo po čuni, a říkat před veřejností, že nepije. Takovým se vrazí hlava do putýnky s vínem a nechá se tam tak dlúho, až všecko vypije. Kdo by byl napitý přes míru, nesmí vybřeskovat v hospodě ani doma u baráku, ne tak v paneláku. Na to je dost místa v Nětčících u pálenice nebo v Boršově u splavu. A každý by měl vědět, kdy má dost. Hoši, jo, pro vás to platí. Kdo neumí pít, ať pije vodu, tak jak Milan. Artikula pátá: Přísně se zakazuje svobodným mládencom mačkat se po kútách s děvčiskama. Každý ať si hledí muziky a verbování. Ženáči pro klid v rodinách by měli nosit klapky na očách a měli by vidět jenom tu svoju ratolest nebo druhú polovičku. (*Milan Pokorák zvolá: Zaber Matúšu!, načež promlouvající reaguje: Lice mně tady vosa nebo jaký je to vetřelec. A je tady sucho letos.*) Naporúčá se starým mládencom, aby každý kúsek tancovali a hleděli se po hodách oženit. Kdyby se začali chlapi mezi sebú žďúrat, tož se každý uklidí, aby si neněs hlavu pod pažú v šátku nebo křivák pod lopatkú. Cizí osoby se varujú všelijakého mudrování nebo by mohli chodit po doktorách a ještě mět nějaký opletačky s úradama. Kdo by nedbal těchto artikulí, tož se s ním zatraceně zatočí. Tyto artikule vymysleli pán starosta, páni radní aj s výborama a tož sú teda pro každého svatý. Tyto artikule nejsú nikým podepsany, protože všeci už byli pod stolem spoločensky unavení. Tož chaso, hody sú povoleny! Ať sú hodně veselý!⁶⁸

Milan Pokorák opět potvrdil svou pozici „režiséra“, když při zdlouhavém přerývaném čtení artikulí popohnal promlouvajícího přátelským zvoláním, které však i přes vstřícný tón splnilo svůj direktivní účel. Zde je třeba si uvědomit zvláštnost nastalé situace, kdy Pokorák organizuje i dění na balkonu radnice, tedy jako by režíroval kromě diváků a účinkujících také představitele města. Po přečtení artikulí ještě radní podal obecnstvu scénář následujícího dění, odkud kam se půjde a co se tam bude dít, a to i pro příští den.

Během proslovu rozdávalo pár krojovaných chlapců a dívek z podnosů koláčky a víno převážně krojovaným a divákům v blízkosti prostoru, v němž se dění odehrávalo. Množství obcerstvení však samozřejmě neodpovídalo počtu účastníků slavnosti, proto se nedostalo na každého, a úkon pohostění účastníků slavnosti tak nabyl spíše symbolického charakteru. Tento rozměr se ovšem pojí se změnou funkce slavnosti, která má v současnosti funkci spíše reprezentativní. Vzniká totiž jistý odstup aktérů a přihlížejících – už se nejedná o interní záležitost obce, ale o událost výstavního rázu, kdy přichází do styku „vnitřní obec“

8 Viz videonahrávku uloženou v knihovně KDS, FF MU, pořízenou 13. 11. 2010.

s vnějším světem, tudíž zde vzájemné sepětí všech účastníků není tak přirozené. Jak už bylo řečeno, Slovácký soubor se snaží svou činností přilákat do Kyjova širokou veřejnost, a podpořit tak rozvoj turismu. Tento záměr se patrně daří naplňovat, jelikož mezi diváky slavnosti byli nejen turisté z České republiky, ale i ze zahraničí. Konzumace svátečních pokrmů spojená s hodováním a povinné (jak vyplývá z textu artikulí) pití vína pak představuje projevy karnevalového principu.

Ve výše uvedeném prosluvu je také možné identifikovat karnevalové prvky, jak je vymezuje Michail Bachtin (1975). Karneval popisuje v souvislosti s lidovou smíchovou kulturou ve středověku, ale pro naše účely můžeme uvažovat o lidové smíchové kultuře všeobecně. Do této kategorie mimo jiné Bachtin řadí obřadní a mimetické formy lidové kultury, kam spadají i pouliční smíchové výstupy a různé formy familiární pouliční mluvy. Tyto charakteristiky můžeme na čtení artikulí dobře vztáhnout. Rovněž zde můžeme hledat parodický aspekt, jedná se totiž o jakousi parodii na „vážený“ obřad povolení hodů radními města, který patrně v minulosti nebyl takto komicky zabarven. Zajímavé je, že se na tomto, z hlediska reálného úřadování města neoficiálním obřadu podílí oficiální starosta Kyjova spolu s jedním skutečným radním. Mezi karnevalové aspekty patří i princip svátečnosti jako protikladná poloha k všednímu životu, vybočení z něj.

Teatrální prvky lze identifikovat v rámci celé ceremonie. Jedním z nich – poměrně typickým a výrazným – je kostýmování. Kroj zde odlišuje aktéry od „civilních“ diváků, jelikož diváci svůj běžný všední oděv většinou nijak nepřizpůsobili svátečnímu rázu události. Kostýmování pomocí kroje se jeví jako rys vystupující do popředí tím víc, o čím významnější slavnost se jedná. Důležitou roli přitom hraje také charakter slavnosti, míra, s jakou vstupuje do veřejného prostoru a to, jaká důležitost v rámci reprezentace města je slavnosti přikládána. Fakt, že se Martinské hody odehrávají ve venkovním prostředí, umožňuje kontakt jinak relativně uzavřené skupiny členů „krúžku“ (jak je místními Slovácký soubor také nazýván) s širší obcí, a kostýmování je tedy znakem pouze některých účastníků slavnosti. Naopak na tradičních zábavách spojených s určitým svátkem, konaných výhradně v sále Městského kulturního střediska, se schází více méně ustálená společnost návštěvníků, žijících v jakési symbióze se členy souboru, a počet kostýmovaných účastníků tak logicky vzrůstá.

Prostor podívané byl jasně vymezen, nejprve dole u vchodu do radnice, a to těly krojovaných, kteří rámovali prázdný prostor na náměstí, jež je tradičním místem shromažďování. Druhým zásadním prostorem se stal balkon radnice. Architektonicky předurčen k dobré viditelnosti posloužil jako vyvýšené jeviště.

Mluva byla stylizovaná do přísně dodržovaného nářečí. V kontextu daného folkloristickém ztvárnění se obsah i forma pronášeného nutně stávají pro současného diváka poněkud umělými, jelikož zemědělství – primární rámeček všech těchto slavností – není pro současnou společnost dávno určující. Použití ozvučovací techniky zase dokazuje, že se zde počítá s obecenstvem. Tento rys značně posiluje divadelní funkci slavnosti.

Po ukončení prosluvu krojovaní muži zpívali další hodové písně za doprovodu hudby, dokud nesešli z balkonu před radnici starosta, místostarosta a krojovaný muž v kožichu

hrající radního, každý ve dvojici s krojovanou ženou či dívkou. Všichni tři zpívali text písní s doprovodem mužského sboru. Stárci jim pak vyhlásili sólo, načež byl s každým proveden tradiční rituál na židlích.

Tento obyčej vždy probíhá podle následujícího scénáře: rámec vytváří sólo tanec, poté jsou v určité chvíli přineseny dvě židle, které se postaví opěradly k sobě. Na židle vstoupí oba členové páru, muž na židli stojí, žena klečí. Krojovaní mládenci společnými silami obě židle zdvihnou do výše, načež muž ženě předá nádobu s vínem, kterou mu předtím někdo nahoru podal. Žena se napije a podá mu ji zpět, aby se napil i on. Poté mu ten samý krojovaný, který nejprve nádobu podával, nádobu zase odebere – je tedy přímo určena osoba, která tento úkon provádí. Muž na židli musí mít totiž volné ruce, aby mohl k sobě svůj protějšek přitáhnout za ruku a políbit, přičemž vše probíhá stále v jisté výši nad zemí. Jedná se tedy o úkon náročný na udržení rovnováhy pro pár na židlích, rovněž náročný silově pro mladíky držící židle, kteří navíc páru akt znesnadňují pohupováním židlemi. Posléze jsou oba aktéři rituálu na židlích vyzvedáváni v rytmu hudby. Tímto vyzdvžením je jim vzdána pocta, zároveň jde o zkoušku obratnosti, díky které zvláště muži (ženy klečí) obhajují svou čest, jak nám vyložili členové souboru. Někteří této výzvy plně využijí, vyzvedávání si patřičně užívají a s vervou ještě rytmický pohyb podporují zhoupanutím v kolenou. Nakonec jsou obě židle položeny na zem, aby z nich mohli aktéři slézt, a odneseny krojovanými mládenci, kteří je drželi, načež sólo pokračuje.

Někdy dochází k obměně rituálu, a to tím způsobem, že po přípitku je pár na židlích vzájemně oddálen a muž i žena jsou na židli otáčeni kolem své osy. Nato jsou opět přiblíženi, aby se mohli políbit. Zpravidla se nejedná o pár partnerský, ale o dvojici vytvořenou podle příležitosti, kvůli které je jim tato pocta vzdávána. Dle zjištěných informací záleží znesnadňování úkonu na momentální náladě a vztahu zvedajících k zvedaným. Takto obřad proběhl u posledního páru ze tří, konkrétně u krojovaného muže v kožichu a krojované ženy, která z balkonu vítala hodovníky jménem Slováckého souboru. Na závěr všechny tři páry dotančily sólo. Poté se ujal slova stárek a vyzval muziku na pochod ke stárce. Na tento pokyn se opět utvořil průvod ve stejném uspořádání a za vyhrávání muziky se dal na pochod ke druhé stárce.

Rozdělení stárkovských povinností mezi dva páry vychází z tradice. Za příčinu této duplikace můžeme považovat praktickou stránku stárkování, jež spočívá v hoštění celé chasy. Stárkování je tedy finančně náročnou záležitostí a pojí se s funkcí organizátora celoročního dění. Zajímavé je, že například nynější městská část Boršov měla dříve vlastní stárkovský pár. Původně byl Boršov totiž samostatnou obcí, kterou však Kyjov postupem času pohltil.⁹ Panuje zvyk rozlišovat první a druhý stárkovský pár, který rovněž přetrvává z minulosti. Tehdy toto určení přisuzovalo prvnímu páru významnější úlohu, patrně dle reálného společenského postavení v obci, a bylo stabilní po celý rok jejich působení. První pár opatroval hodový věnec, druhý tzv. káčera. V dnešní době tato hierarchizace mizí, rozdíl mezi oběma páry se stírá a rozdělení povinností záleží na domluvě, toto označení

9 Viz audionahrávku uloženou v knihovně KDS, FF MU, pořízenou 13. 11. 2010

tak nabývá spíše formálního charakteru. Stárkovský pár zpravidla není v reálném životě párem partnerským.

U domu druhé stárky proběhlo druhé zastavení hodového průvodu. Stárka bydlela v panelovém domě na Kollárově ulici nedaleko kyjovského náměstí. Spojením novodobé architektury a folklorní události, probíhající v ustálené formě a v krojích, došlo k nesourodému míšení tradičních a moderních prvků. Zakomponování několikapatrové stavby do dění však poskytlo možnost rozšířit hledištní prostor události, který tak kromě davu obklopujícího chasu a ostatní krojované, seskupené u vchodu do budovy, čítal ještě obyvatele domu přihlížející z oken a balkonů jejich bytů.

Před příchodem celého průvodu k domu stárky se z něj oddělila skupinka mladých krojovaných děvčat, která průvod předběhla bokem a vešla ke stárce do domu. Nato přišel zástup krojovaných v čele se dvěma stárky a ostatními účastníky průvodu. Někteří z nich, kteří věděli, kam průvod míří, čekali již u domu stárky a snažili se zabrat místa strategická z hlediska dobré viditelnosti a slyšitelnosti. Jako první z průvodu však dorazil k domu Milan Pokorák, který opět organizoval veškeré dění. Po příchodu krojovaných je začal rozestavovat před vchod, aby vytvořili ucelenou formaci s místem pro další akci v jejím středu.

Divácký prostor vykazoval podobné uspořádání jako u radnice, ovšem se sníženou viditelností, která byla způsobena polohou vchodu sevřeného v rohu dvou stěn panelového domu. Za krojovanými se tak tísnili místní nekrojovaní společně s turisty. Prostor byl navíc rozšířen o již zmíněné balkony.

Vchod domu byl vyzdoben větvemi jehličnanů, na kterých byly navázány barevné pentle a krepové růže. Nastala ovšem zvláštní situace, kdy se stárek nedobýval do soukromého obydlí stárky, nýbrž do prostor společných všem obyvatelům panelového domu. Když se krojovaní před vchodem seskupili, začalo dobývání stárkova kloboučku od stárky. Nejdříve chasa za doprovodu hudby oznámila písní stárce a její rodině, že jsou před domem. Poté začala samotná akce, kterou bychom mohli označit za folkloristicky odehranou scénku s pevně daným scénářem a textem.

Stárek poprvé zaklepal na domovní dveře svého protějšku a začal zpívat text písně přibližně v následující podobě: „Tluču, tluču, otevřete, nechal jsem klobúček u děvčete. Dívča spalo, já taky spal, kdosi mně klobúček z hlavěnky vzal.“ Jeho zpěv podpořili hudebníci a mužský sbor, který po stárkovi nápěv písně opakoval. Poté se dveře domu otevřely na škvíru, v níž bylo vidět klobouček. Z domu se ozvala odezva děvčat v podobě další sloky písně: „Nevzal, nevzal, můj stárečku, leží tam v komůrce na hřebíčku. Já jsem ho tam pověsila, abych se s klobúčkem potěšila.“ Jednotlivé sloky byly prokládány odmítavým zavíráním dveří děvčaty a opakovaným klepáním stárka. Nakonec stárka vyšla z domu a nesla karafu bílého vína, rozmarýnu a klobouček. Ten nasadila stárkovi na hlavu, připnula mu zdobenou rozmarýnu a dala mu napít vína.¹⁰

U vyzvedávání kloboučku vyvstává výrazněji princip hry a umělý charakter folkloristického ztvárnění obřadu. Jak z písně vyplývá, stárek měl údajně v noci spát u stárky. To

10 Viz videonahrávku uloženou v knihovně KDS, FF MU, pořízenou 13. 11. 2010.

v dnešní době, kdy stárkovský pár ve skutečnosti netvoří pár partnerský, samozřejmě není pravděpodobné.

Rodina stárky hostila krojované a přihlížející diváky vínem a koláči po celou dobu ceremonie před domem. Rovněž i zde se nabízely další rozmarýny pro toho, kdo chtěl nést tento znak účastníka hodů.

Za zvuku hudebního motivu značícího sólo přišel pro stárka se stárkou svobodný pár a vzal je do tance. Po určité době mladý pár odešel z kola a stárek se stárkou pokračovali sami, načež byli vyzdviženi na židlích a byl s nimi proveden výše zmíněný rituál. Poté svůj tanec dokončili, načež stárek vyhlásil sólo pro rodiče stárky, kteří vyšli z domu. Nejprve tančili rodiče společně s párem stárka a stárky, stárek v páru s matkou stárky a stárka se svým otcem. Posléze se prohodili tak, že tančili rodiče spolu a stárek v páru se stárkou, kteří po chvíli v tanci ustali. Následovalo vyzdvižení rodičů. Obřad vyzvedávání stárky z domova uzavřelo cifrování chlapců a celý průvod se vydal za první stárkou.

Průvod se pak přesunul dlouhým pochodem přes celé město na ulici Karla Čapka v Nětčicích (městská část Kyjova) k domu první stárky, kde ji její stárek vyzvednul i s hodovým věncem.

U domu této stárky se celý obřad opakoval podle stejného scénáře. Ve spojení s rodinným domem, ač s moderní fasádou, však vyzníval přirozeněji, než u panelového domu. Stárek se tentokrát snažil dostat skutečně jen do domu samotné stárky. Znovu došlo k dobývání kloboučku s opakovaným klepáním na dveře. Jen sóla stárka se stárkou a rodičů stárky s vyzdvižením na židle proběhla až po vynesení hodového věnce, které znamenalo obměnu předešlého rituálu. Stárek si při něm sejmul z hlavy vydobytý klobouček, který mu mezitím stárka podržela. Rozdíl byl rovněž v tom, že rodiče této stárky absolvovali celou událost v krojích, zatímco předešlí měli na sobě současný oděv slavnostního rázu. I zde bylo nabízeno víno a sladké pečivo.

Hodový věnec je vytvořen z krušpánkových¹¹ a rozmarýnkových snítek a krepových růží. Mezi ně jsou zapíchnuty barevné praporky s proděravěnými nápisy jako „Veselé hody“ či se jmény stárek a stárků. Na vyčnívajících koncích dřívěk, na nichž jsou praporky do věnce vetknuty, je pak ještě nabodnuto buď jablko nebo pozlacená skořápka vlašského ořechu. Svíčky upevněné na vrcholu věnce posléze oba stárci zapálili za doprovodu zpěvu sboru. Věnec se po částech rozprodává na nedělní zábavě, která hody ukončuje. Symbolika hodového věnce vyplývá z původního účelu svátku, a to oslavy ukončení hospodářského roku, po kterém následuje období zimního klidu. Věnec značí hojnost a úrodu nebo také vegetační cyklus.

Poté, co tanec skončil, byl věnec vyzvednut na hlavu prvního stárka. Stárek s věncem na hlavě kráčet v čele celého průvodu a nesl věnec zpět na náměstí k radnici. Tento úkol musí být značně fyzicky náročný vzhledem k velkým rozměrům věnce (výška: cca 1 m, průměr základny: cca 0,5 m) a vzdálenosti, kterou s ním stárek musí urazit. Záleží ovšem na tom, kde stárka bydlí. Tentokrát byla trasa značně dlouhá. Nedaleko od domu stárky spadl věnec

11 Krušpánek je lidový název pro keř zimozráz vždyzelený.

stárkovi z hlavy, protože nebyl dobře vyvážen. Po zbytek cesty jej pak nesli oba stárci mezi sebou. Přinesením tohoto věnce do sálu je pak zahájena večerní taneční hodová zábava.

Prostor před rodinným domem na ulici Karla Čapka, ve kterém probíhalo druhé obřadní vyzvednutí stárky a hodového věnce, se podstatně lišil od prostoru před panelovým domem v Kollárově ulici. Ten se oproti stísněnosti vilkové čtvrti jevil poněkud otevřenější. Úzká ulice vymezovala menší a sevřenější prostranství před domem, než jak tomu bylo u panelového domu. Aktéři, tedy kruh krojovaných, v němž obřad probíhal, tak zabrali nejbližší okolí vchodu do domu a diváci pak zaplnili ulici po celé šířce a také značnou část její délky. Dav zasahoval až za roh domu do vedlejší ulice. I zde byl divácký prostor rozšířen o balkony a okna okolních domů, dokonce na střeše protějšího domu zaznamenával celé dění muž na videokameru. Jak u aktérů obřadu, tak mezi obecenstvem panovaly značně stísněné podmínky, tudíž někteří diváci kvůli špatné viditelnosti rezignovali na snahu zhlédnout obřad a spíše čekali v blízkosti na další pochod průvodu, kde se věnovali společenské konverzaci. V této pokročilé části celkové trasy průvodu již bylo možno zaznamenat polevující důslednost v udržování formace průvodu i u krojovaných. Ti utvářeli kroužky mimo útvar krojovaných, seskupený kolem ústřední akce, a na zpáteční cestě k radnici si krátili cestu přílehlými uličkami.

Při návratu k radnici průvod již sestával převážně z krojovaných. Většina místních diváků krojovaného průvodu se totiž šla do svých domovů navečeřet a připravit na večerní zábavu. Uprostřed volného prostranství před radnicí nasvíceného z reflektorů umístěných na balkonu radnice stál již připravený stůl pokrytý ubrusem s tradičním květovaným zdobným vzorem. Pár přítomných diváků udržovalo jistý odstup, aby zachovali prostor pro krojované. Průvod dorazil k radnici v 17:15, tedy přibližně tři a čtvrt hodiny po jeho zahájení u Vlastivědného muzea. Stárci věnec položili na stůl a zapálili svíce na jeho vrcholu, které po cestě zhasly. Mezitím se krojovaní uskupili tak, aby udrželi volné čtvercové prostranství kolem stolu, ve kterém následně proběhl hromadný párový tanec chasy. Přísné rozdělení krojovaných podle skupin již nebylo dodržováno, a tak došlo k neformálnímu promísení všech věkových skupin mužů i žen. Po skončení tance byl věnec odnesen do Městského kulturního střediska, které se nachází v blízkosti radnice, a diváci i krojovaní se rozešli.

01

2014

Diváci průvodu

Počet nekrojovaných diváků hodového průvodu se v průběhu pochodu měnil. Největší účast byla patrná na úplném počátku, kdy zástup vyšel, a při povolování hodů starostou na náměstí. Stále velký zájem obecenstva přetrvával až k prvnímu vyzvednutí stárky, načež postupně opadal. Lze usuzovat, že se tak dělo z praktických důvodů. Jednak vzhledem k chladnému počasí, dále kvůli délce trvání (mnoho rodnin s sebou vzalo děti), a především z důvodu délky trasy, kterou průvod musel v tomto roce urazit. První vyzvednutí stárky totiž probíhalo nedaleko centra města, kde slavnost započala, kdežto druhé bylo od něj značně vzdáleno. Také by bylo možné vzít v potaz diváckou atraktivitu jednotlivých zastavení průvodu. Vykročení průvodu a žádost o povolení hodů před radnicí se z tohoto

pohledu jeví jako divácky nejpřitažlivější část celé události, rovněž první vyzvednutí stárky. U druhého lze s obměnou očekávat podobný průběh, a především se většina účastníků šla domů připravit na večerní zábavu, popřípadě šla navštívit příbuzenstvo.

Dále můžeme rozdělit skupinu přihlížejících na statickou a dynamickou složku. Dynamickou složku představují diváci pohybující se s průvodem a aktivně vyhledávající předmět svého zájmu s možností měnit své místo v rámci průvodu. Někteří města znali diváci si dokonce krátili cestu mimo vytyčenou trasu pochodu, k čemuž přispělo mimo jiné i uveřejnění plánu trasy průvodu v závěru proslovu na radnici. Za statickou diváckou složku pak lze označit obyvatele domů podél trasy průvodu, kteří sledovali dění z oken a balkonů jen jaksi příležitostně, omezení pouze na okamžik, ve kterém průvod procházel kolem jejich „diváckého stanoviště“. Přesto se díky prostorové blízkosti stali na určitou chvíli účastníky slavnosti, ovšem jejich zapojení se vyznačovalo největší možnou mírou pasivity.

Sobotní večerní zábava

Ve 20:00, tedy přibližně dvě hodiny po ukončení průvodu, začala hodová zábava v Městském kulturním středisku Kyjov. Podmínkou účasti bylo zakoupení vstupenky v hodnotě sto korun. Návštěvníci zábavy si mohli odložit svršky v šatně vedle pokladny.

V hlavním sále hrála k tanci dechová hudba Žadovjáci, zatímco místní Cimbálová muzika Jury Petru byla umístěna v zadní části předsálí. To způsobilo, že v předsálí panoval živější ruch, než při besedě předchozího dne, protože hodovníci se rovnoměrně rozprostřeli po všech prostorách kulturního střediska. O půlnoci cimbálová muzika nahradila v hlavním sále dechovou hudbu, aby si hudebníci, kteří hráli s malými přestávkami nepřetržitě od začátku zábavy, odpočinuli a občerstvili se. Těleso cimbálové muziky však stanulo pod pódiem, na kterém předtím hrála dechová hudba, patrně z praktických důvodů (náročný přenos cimbálu, rozestavení míst pro hudebníky dechové hudby). Ihned po nástupu cimbálové muziky zábava viditelně ožila, jelikož je tato hudba s repertoárem moravských, respektive slováckých písní a tanců (verbuňk, skočná), mladší generaci bližší – především aktivním členům taneční složky souboru, kteří na tu dobu ovládli parket. Naopak repertoár dechové hudby čítal skladby pro všeobecně známé společenské tance (polka, valčík), tudíž mohl uspokojit větší okruh tanečníků z řad publika. Po téměř tři čtvrtě hodině se hudebníci dechové hudby zase vrátili do hlavního sálu a pokračovali v hraní.

Oproti páteční zábavě se výrazně zvýšil celkový počet návštěvníků, především těch mladších a nekrojovaných, zřejmě proto, že se jednalo o hlavní hodovou zábavu, která přilákala i širší návštěvnickou obec, která se běžně aktivit Slováckého souboru neúčastní. Nápadné bylo generační dělení účastníků zábavy v rámci jednotlivých prostorů. V předsálí u cimbálové muziky se sdružovalo především mladší osazenstvo (cca 16–30 let), v sále, kde hrála dechová hudba, pak starší generace v rozmezí 20–50 let. Ve srovnání s průvodem přibylo starších krojovaných mužů a žen, zatímco předešlého dne tvořila převážnou většinu krojovaných účastníků chasa, tedy mladí.

V sále bylo zachováno obvyklé rozmístění stolů po jeho okrajích s volným tanečním parketem uprostřed. Dlouhý stůl pod pódium s přichystaným pohoštěním v podobě koláčků a lahví s vínem byl rovněž jako obyčejně určen pro chasu. Na ostatních stolech prostřených bílým ubrusem byly položeny lístky s nabídkou míchaných nápojů, které si bylo možné koupit v předsáli u zvláštního stolu vedle „oficiálního“ baru, kde je přímo míchali barmani. Láhve či sklenice s nápoji a občerstvení si účastníci hodů buď přinesli sami z doma, nebo zakoupili na místě. V předsáli byly stoly rozestaveny po krajích prostoru tak, aby byl zachován volný průchod uprostřed místností.

Prostory kulturního střediska se zaplňovaly účastníky zábavy jen pozvolna. Když začala hrát hudba, tančili převážně nekrojovaní hodovníci oblečení v současném společenském oděvu. Krojovaní tvořili asi třetinu přítomných hodovníků. Zajímavostí je, že zde bylo možné vidět i jiné než kyjovské kroje, a to relativně rozmanité, například valašské či slovenské. V sále probíhal tanec a všechny obřadní úkony spojené se slavením hodů, přičemž lidé u stolů dění na parketě sledovali a příležitostně konverzovali. Oproti tomu v předsáli probíhala pouze společenská konverzace, ke které bylo dobrou příležitostí rovněž čekání v řadě u baru.

Přinesení hodového věnce do sálu znamenalo první přerušování tance. V předsáli se shromáždila chasa, stárkovi byl položen věnec na hlavu a následně s ním přitančil do sálu, kde jej položil na stůl předem připravený před stolem chasy, tedy pod pódium v čele sálu. Současně se stárkem předvedli hromadně verbuňk i ostatní krojovaní chlapi. Mezitím vstoupila do sálu krojovaná děvčata a vytvořila řadu před stoly na parketu, po pravé straně od stolu s věncem. Dotančivší chlapi se pak seskupili v řadě naproti dívkám, tedy nalevo od věnce. Z každé strany stolu s věncem pak stanuly oba páry stárků se stárkami. V sále se zhaslo, načež byly potmě zapáleny svíce na vrcholu věnce. Poté se světlo rozsvítilo a zpívalo se. Následoval tanec krojovaných, po němž byly svíce na věnci sfouknuty a věnec přenesen na pódium, kde zůstal až do závěru zábavy. Ke krojovaným se postupně opět přidávali nekrojovaní tanečníci, čímž zábava přešla do další taneční sekvence.

Další zásah do všeobecného tance představovalo sólo stárků se stárkami, během kterého byly oba páry znovu vyzvednuty na židle. Poté stárci vyhlásili sólo pro rodiče obou stárků i stárek.

Třetím vybočením z taneční zábavy byl verbuňk přespolní chasy, konkrétně Podlužáků,¹² lišící se od kyjovského (mezi verbuňky jednotlivých oblastí Slovácka existují podstatné rozdíly). Poté si přespolní připili vínem se stárky a stárkami. Přítomnost přespolních na podobných zábavách je ustálenou zvyklostí. V dnešní době se jedná o skupiny krojovaných obyvatel okolních vesnic a měst, organizovaných v různých folklorních souborech. Jak uvedl organizační vedoucí Slováckého souboru Jakub Džubera, konkrétně v případě hodové zábavy probíhá oficiální pozvání zhruba týden předem na zkouškách daných souborů z okolních vesnic, které objíždí stárkovské páry a zvou jejich členy k účasti v průvodu nebo na zábavě. Ovšem i mezi nekrojovanými návštěvníky zábavy se nachází množství „ne-kyjovských“.

12 Podluží – oblast v rámci Slovácka.

Mezitím přichystal Milan Pokorák s krojovanými ženami na stolek pod pódiem sklenice s vínem potřebné pro řemenový tanec (nářečně „vtahování do řetěza“), který stárci vyhlásili po sólu přespolních. Zatímco v průvodu měl Pokorák vedle stárků nejpodstatnější funkci, na zábavě do dění nijak výrazněji veřejně nevstupoval. Veškeré vyhlášení, stejně jako další promluvy organizátorů k účastníkům večera, probíhalo na pódiu do mikrofonů. Pokud tak neučinili stárci, ujali se tohoto úkolu jiní dva členové chasy. Řemenový tanec spočíval v tom, že mezi tančícími páry chodili dva mladší chlapci s řemenem v ruce. Náhodně vybraný pár jím obemknuli a takto jej dovedli ke stolku s přichystaným vínem, kde musel muž sebe i partnerku vykoupit zaplacením libovolné peněžní částky, za což dostali napít vína a poté se mohli vrátit do kola.

Posléze se pokračovalo ve volném tanci. Závěr zábavy předznamenalo slavnostní odnesení věnce ze sálu. To probíhalo stejným způsobem jako přinesení věnce na začátku. Stárek s ním odtančil do předsálí, doprovázen chasou. Zábava nebyla ukončena v avizovanou druhou hodinu ranní, ale trvala ještě zhruba o hodinu déle, ovšem již v menším počtu hodovníků, kteří se posléze rozešli do svých domovů.

Prvky teatrality v rámci hodové zábavy

Teatralita večera byla opět spojena s akcemi členů Slováckého souboru. Režijní složku jako vždy představoval vedoucí souboru Milan Pokorák. Ač sled událostí v rámci večera vychází z tradice hodových zábav (či její inovace) a každý rok se opakuje podle stejného scénáře, probíhá před konáním zábavy v rámci Slováckého souboru zkouška, v níž si členové souboru opakují jednotlivé úkony a prostorové rozmístění. Tento rozměr by se dal přirovnat k aranžovacím či oprašovacím zkouškám v rámci procesu zkoušení na divadle.

Kostýmování se pro hodovou zábavu od průvodového poněkud lišilo. Opět zde sice byl rozdíl mezi krojovanými a „civilními“ účastníky, ovšem tito nekrojovaní hodovníci již přizpůsobili svůj oděv dané slavnostní příležitosti. Rovněž míra jejich aktivní účasti byla vyšší díky zapojení do tance.

S obřadními částmi večera se znovu pojí rozdělení na aktéry a diváky. Parket se při obřadech měnil ve scénický prostor a lidé aktivně nezapojení do obřadu vytvářeli všude tam, kde byli přítomni, prostor divácký. I po skončení obřadu si však prostor vymezený stoly ponechával potenciální scénický charakter. Kdokoli na sebe totiž mohl z vlastní vůle upoutat pozornost spontánním veřejným vystoupením, především iniciováním určité písně či verbuňku, okamžitě změnit parket ve scénu (což vlastně v rámci performativního pojetí platí pro jakýkoli prostor). Variabilita prostoru byla tedy určována aktivitou účastníků události.

Dalšími prostory mimo hlavní sál, v nichž se sdružovali účastníci slavnosti ke společenské komunikaci, byla kuřárna a předsálí s barem. V zadní části předsálí, vzdálené od baru, byla situována cimbálová muzika, která hrála spíše k poslechu a zpěvu než k tanci, jelikož pro tanec zde nebyl dostatek místa. Předsálí u baru a kuřárna tak podle teorie

Ervinga Goffmana představovaly „zadní region“ (GOFFMAN 1999), tedy jakési zákulisí, místo, kde dochází k přípravě prezentované události (v předsálí se například chasa chystala k obřadnímu přinesení hodového věnce) či se jedná o místo odpočinku, kde aktéři mohou „vypadnout z role“.

NEDELE 14. 11. 2010

Hlavní událost třetího dne kyjovských Martinských hodů, „mlácení káčera“, proběhla na závěr nedělního hodového průvodu. Po něm následovala hodová zábava s rozprodáváním hodového věnce.

Nedělní průvod

Druhý hodový průvod začínal ve 14:00 u hospody U Jančů v Nětčicích. (I v tomto případě se jedná o zažité místo shromažďování.) Ústřední postavou nedělního průvodu byl muž představující sv. Martina, jehož kostým nesl hlavní atributy tohoto svatého v podobě dlouhého ovčího kožichu a cepu. Za úkol měl hlídat „káčera“ po jeho vyzvednutí u druhé stárky.

Po verbuňku představitele sv. Martina se vydal krojovaný průvod, v čele se „sv. Martinem“ jdoucím mezi stárky, k nedalekému domu první stárky na ulici Karla Čapka. Zde stárek vyzvednul stárku prostřednictvím stejného obřadu jako předešlého dne, zahrnujícího obřadní dobývání kloboučku, zapálení věnce, sólo stárka se stárkou a sólo rodičů. Zpočátku tančila stárka s otcem a stárek s matkou stárky, poté rodiče sami. Nakonec „sv. Martin“ předvedl další verbuňk. Během tohoto zastavení se krojovaným a některým divákům znovu dostalo pohoštění. Odtud se průvod přesunul k panelovému domu na Kolářově ulici, kde se vyzvednutí stárky rovněž opakovalo, ovšem s připojením ceremonie vynesení „káčera“.

Přes tradiční označení „káčer“ se jednalo o housera, umístěného v krabici připevněné na židli a pokryté šátkem zdobeným tradiční výšivkou a rozmarýnami. Houser je chován výhradně za účelem jeho každoroční role rituálního zvířete, tudíž se po obřadu nezabývá a nechává se dožít. Ten současný dle zjištěných informací takto „slouží“ již devět let. Před obřadem je mu podán alkohol, aby omámené zvíře zůstalo klidné při všem okolním ruchu. Druh zvířete, užívaného při hodových obřadech, se liší podle jednotlivých oblastí. Název „mlácení káčera“ ovšem naštěstí není přesným označením dění, které se následně odehrálo u kyjovské radnice. V původní variantě zvyku bylo zvíře zahrabáno do jámy v zemi tak, že mu vyčnívala pouze hlava, a bylo skutečně ubito cepem (ZÍBRT 1950: 572). Toto mlácení se postupem času transformovalo do dnešní podoby „kradení káčera“. Tato podoba obřadu však již nemá obětní charakter, nýbrž se do popředí dostává výrazný prvek zápolení: jedna strana se snaží zvíře ukradnout, druhá uhlídat je.

Po obřadu dobývání kloboučku vynesl stárek z domu housera na židli a světil jej do opatrování „sv. Martinovi“, načež ještě následovalo sólo stárka se stárkou a rodičů. Uprostřed krojovaných, kteří obklopili prostor před vchodem do domu stárky, stanul muž v roli sv. Martina za zpěvu chasy vedle židle s houserem, po obou stranách stály stárkovské páry. Nato stárek vynesl housera na židli ve výšce nad hlavou kus cesty od domu, doprovázen „sv. Martinem“, druhým stárkem a oběma stárkami a čekali, až se za nimi zformuje průvod. Během cesty na náměstí k radnici se stárci střídali v nesení „káčera“ s mužem představujícím sv. Martina.

Před radnicí již čekali diváci uskupení tak, aby ponechali vnitřní prostor volný pro následující dění. Do čtvercového prostoru vnesli stárci se „sv. Martinem“ housera, postavili jej doprostřed a zaujali stejné postavení jako před domem stárky. Mezitím se krojovaní, již nerozdělení podle skupin, seřadili na okrajích volného prostoru. Během zpěvu, kdy neprobíhala žádná akce, začali k houserovi přicházet krojované děti a snažily se ho dotknout.

Poté stárci vyhlásili do mikrofonu „chytání káčera“ i s pravidly zápolení. Kdo se pokusí „káčera“ ukrást a bude úspěšný, dostane od chasy pět litrů vína. Při neúspěšném pokusu se musí vykoupit dvěma litry vína, přičemž krást se může, jen když hraje hudba, a navíc až po první skladbě. Krojovaní krást nesmějí. Nakonec stárek vyzval muziku, aby hrála, a houser byl odnesen ke kraji volného prostoru.

Za doprovodu kapely tančili krojovaní v páru a po první písni se začaly přidávat nekrojované páry. Ty, které se nápadně přiblížily ke „káčerovi“, vytlačili krojovaní při tanci do patřičné vzdálenosti. „Sv. Martin“ se oháněl cepem kolem židle s houserem. Když se první muž pokusil „káčera“ ukradnout, vrhli se na něj okolo tančící krojovaní chlapci, zalehli ho na zemi a zvíře ubránili, zatímco ostatní tanečníci před vzniklou tlačenicí ustupovali. Na důkaz, že „káčera“ uhlídal, zdvihl muž představující sv. Martina do výše židli, na které bylo zvíře připevněno.

Zloděje si dva krojovaní posadili na ramena a odnesli do nedaleké restaurace v kulturním středisku, aby se zde vykoupil dvěma litry vína. Dokud jej opět nepřinesli i s vínem, zpívali krojovaní za hudebního doprovodu písně. Zloděj pak předal víno stárkům a ti mu na oplátku dali napít svého vína z karafy, načež stárek vyhlásil sólo pro zloděje. Ujala se ho krojovaná dívka a ostatní krojovaní kolem nich vytvořili kruh, uvnitř něhož pár tančil sólo. „Sv. Martin“ i se zvířetem zůstal stát uprostřed kruhu. Typické obřadní vyzvedávání na židlich se tentokráte nekonalo, místo židle zloděj stanul znovu na ramenou krojovaných chlapců a stárka mu dala napít vína z karafy, přičemž však stála na zemi. Tímto byl obřad se zlodějem ukončen a pokračovalo se v kradení „káčera“ dalším tancem, který byl ještě dvakrát přerušen neúspěšnými pokusy o jeho uloupení. „Káčer“ tak nakonec zůstal chase. Při poslední mele byli chyceni čtyři zloději, z nichž jeden byl navíc „recidivista“.

Kradení „káčera“ představovalo hodový rituál s nejvyšší mírou zapojení nekrojovaných hodovníků. Těm byl přímo dán prostor tím, že krojovaní přijali role obránců rituálního zvířete. Zapojením do hry se nechaly unést obě strany a na chvíli tak opadla již zmiňovaná umělost slavnosti spojená s folklorismem. Přirozenost situace byla posilována také tím, že

krojovaní nedali žádnému zloději uměle „šanci“ a s opravdovým nasazením zvíře chránili. Tento moment kyjovských hodů interpretuje Jiřina Langhammerová:

Nejde zde o zvyk reálného krvavého usmrcení zvířete, ve smyslu obřadů minulosti, ale o moment důležitější, celý obřad zastřešující. Svérázné zápolení o živého kačera jako fetiše, symbol hodů. Šířeji razance života obecně, v ten den představované hodovou mládeží [...] V takto prezentovaném obřadu přežívá více než jen tradice dnes již nepotřebné oběti. Je to sám důvod stojící v hloubi obřadu. Představení síly, dovednosti a krásy mládí, té síly, která od věků drží život v kontinuitě. (LANGHAMMEROVÁ 2004: 216)

Na „mlácení káčera“ navazovala v 17:00 hodová zábava s rozprodáváním věnce. Konala se ve stejném sále jako ty předešlé a hudební složku znovu zastala dechová hudba Žadovjáci. Na začátku se snažili muži zpěvem v půlkruhu podnítit dechovou hudbu, aby začala hrát. Účast hodovníků byla malá, pravděpodobně proto, že se jednalo o nedělní večer. Převažovali krojovaní. Opět byl přinesen hodový věnec a v zhasnutém sále byly zapáleny svíce na jeho vrcholu, po čemž následoval postupně verbuňk stárků, „sv. Martina“ a mužské části chasy.

Při sólu stárka se stárkou došlo k obměně rituálu na židlich. Stárku na židli odnesli do předsálí a stárek na ni musel stoje na židli po celou dobu čekat, dokud ji opět nepřinesli. To už držela v ruce karafu s vínem a podala ji stárkovi, aby se napil. Poté obřad pokračoval jako obvykle. Další sólo patřilo všem Martinům v sále. Tance se jich zúčastnilo šest, mezi nimi i oba stárce. Nebyli však vyzvednuti na židle, ale na ramena krojovaných mladíků.

Poté se začal rozprodávat hodový věnec. Stárce vyhlásili dámskou volenku a při tanci si páry kupovaly jednotlivé části věnce: vlaječky, rozmarýny či krušpánkové větvičky. U stolu s věncem pod pódiem se o vybírání peněz staral Milan Pokorák a pár dalších krojovaných. Rozprodávání věnce probíhalo podobným způsobem jako řemenový tanec – tedy pár přitancil ke stolu a zaplatil za danou věc drobnou peněžní částku. Účastníci se ho téměř už jen krojovaní účastníci večera. Konec zábavy, a tím pádem i celých hodů, byl avizován na 21:00, ovšem Milan Pokorák při úvodním proslovu zmiňoval, že rozmarýny by měli hodovníci nosit až do pondělního rána. Jestli se tak stalo, zůstává otázkou.

Důležité postavy hodových obřadů

Hlavními aktéry hodových obřadů jsou stárce. Vedou průvod, žádají radní o povolení hodů, vyzvedávají stárku, věnec, káčera. Nejvýznamnější postavení však zaujímá vedoucí Slováckého souboru Milan Pokorák jako organizátorská osobnost celé slavnosti a folklorního dění v Kyjově vůbec. Dále do popředí vystupují radní, respektive skutečný starosta města a muž v roli purkmistra, pronášející artikuly z balkonu radnice.

Stárky zaujímají pasivnější, „doplňující“ roli stárkovského páru. To se projevuje již při představování stárků při slavnosti Štýry týdně do hodů, kdy stárky pouze přinesou svým

stárkům klobouček. Při vyzvedávání z domu je stárka dobývána a její rodina se stará o pochoštění hostů.

Rodiče stárek pak představují další aktéry ceremonie. Po sólu stárka se stárkou přichází na řadu sólo rodičů s obligátním vyzdvihnutím na židle. Ať už byli rodiče krojovaní či nekrojovaní, přistupovalo se k nim stejným způsobem, čímž se stíraly rozdíly dané tímto kostýmováním, jinak při slavnosti výrazně patrné. V rámci obřadu jim byl ponechán tožný prostor a projevovala stejná úcta jako samotným stárkům a stárkám.

Postava sv. Martina vedla se stárky hodový průvod třetího hodového dne. Jelikož jsou místní hody spojeny se svátkem sv. Martina, přirozeně hraje muž v této roli při obřadech výraznou úlohu, které odpovídala i výjimečnost jeho kostýmu – mohutný ovčí kožich a cep. „Sv. Martin“ tančí verbuňk spolu se stárky při zahájení průvodu, u domů stárek i na večerní hodové zábavě. Nese s nimi „káčera“ k radnici a při obřadu „mlácení káčera“ má za úkol zvíře ochraňovat před zloději, kteří se je snaží chase ukrást.

Teatralita slavnosti

Teatralita slavení hodů v Kyjově souvisí jednak s folklorismem, jakožto umělým udržováním folklorních prvků místní lidové kultury, jednak s obřadností události. Už to, že jde o umělý, inscenovaný děj jej vyvažuje z všední každodennosti. V prvé řadě můžeme jasně rozpoznat dělení účastníků na aktéry a diváky, dané především kostýmem. Kroj na první pohled odlišuje aktéry od diváků oblečených ve všedním oděvu. Téměř celý průběh slavnosti i text promluv podléhá předem stanovenému scénáři, vycházejícímu (do jisté míry) z tradice. Patrné jsou ovšem jisté inovace související s vývojem společnosti a technických možností.

Pronášení mluveného slova na mikrofony dokazuje záměr zprostředkovat dění co největšímu obecenstvu. Slovní projev obřadních částí je stylizován do nářečí, které je přísně dodržováno, ač nemusí být v dané podobě přirozeným mluvním projevem aktérů. To lze dobře rozpoznat při srovnání úvodního proslovu Milana Pokoráka na páteční rozmarýnové besedě se sobotním proslovem radních na kyjovském náměstí. Při přivítání hodovníků Milan Pokorák užíval čistě spisovnou češtinu. Ani tato forma řeči však není místními užívána v běžném hovoru, kdy dochází k vnášení nářečních prvků, které však většinou nejsou tak ryzí jako v „obřadních“ promluvách. Stejně tak stárci mluvili bez nářečí, když přítomným přednesli scénář celých hodů, sdělili jim, odkud kam se půjde a co se tam bude dělat. Užítí spisovné češtiny odlišuje daná sdělení od promluv ve stylizovaném dialektu obřadních scén jako svým způsobem „administrativnější“, a rovněž jako jakési vypadnutí z „folkloristické“ role.

Uvedení mluvčí (stárci a Milan Pokorák) byli nejdůležitějšími osobami slavnosti, neboť jim připadla důležitá úloha organizátorů všeho dění. Daná událost má tedy někoho, kdo je nositelem režijního principu, kdo koordinuje součinnost všech elementů podíle-

jících se na výsledném výrazu. Tím byl především Milan Pokorák. Všichni jednotliví aktéři slavnosti ovšem přijímají různé role a u některých z nich dochází dokonce k vrstvení těchto rolí. Na elementární úrovni je obléknutí kroje a zúčastnění se průvodu přijetím základní role, která se ve většině případů pojí se členstvím ve Slováckém souboru. Takto kostýmovaný, jasně odlišený člověk se stává jednoznačným aktérem slavnosti. Aktérem sice může být i osoba nekrojovaná, jako tomu bylo u starosty a místostarosty či u rodičů jedné ze stárek, i přesto však můžeme konstatovat, že kostým tvoří dominantní složku celé události. Další typ role, instituce stárkovství a chasy, a identifikace s ní se stává v dnešní době poněkud problematickou. V rámci „krúžku“ vybrané osoby stárky či chasou skutečně „jsou“. Ovšem při pohledu zvenčí (optikou doby, kdy už neexistuje tento způsob společenské organizace mládeže), tedy při pohledu lidí, kteří se neúčastní folkloristického dění, se institut stárkovství a chasa jeví pouze jako hra bez vztahu k čemukoli reálnému. Jednoznačně pak můžeme rozpoznat hraní role u mužů představujících radní a sv. Martina. Zde je zajímavé právě vrstvení těchto rolí, protože zmínění představitelů rolí radních (pouze v některých případech) a sv. Martina jsou zároveň členy souboru.

Tradiční lidové písně a tance pak zastupují složku hudební a taneční. Při rituálech byly užívány i rekvizity jako klobouček, věnec či „káčer“. V případě zvířete se nabízí ještě možnost považovat je za aktéra; vzhledem k tomu, že se dění neúčastnil dobrovolně, nevyvíjel aktivitu a bylo s ním pouze manipulováno ostatními účastníky obřadu, blíží se však jeho funkce spíše rekvizitě. Každá obřadní část slavnosti měla přesně určené pohybové-prostorové řešení, které bychom mohli označit jako analogii divadelního pojmu mizanscéna. Otázkou zůstává, nakolik je současné řešení mizanscény věrné tradici, a do jaké míry je naopak inovováno. V každém případě, mezi těmito póly tradice a inovace bychom mohli nalézt prostor pro ony tvůrčí ambice režisérské, které mohou tradiční folklorní událost nově utvářet.

Jak z předešlého vyplývá, teatralita celé námi pojednávané události je úzce spojena s fenoménem folklorismu. Je nutné mít stále na paměti hranici mezi folklorem a folklorismem, jež spočívá v míře autentičnosti daného slavnostního dění. Folklor se při tomto pohledu jeví jako soubor tradičních projevů kultury dané regionální oblasti ve své původnosti, což znamená, že nositelé této původnosti provádějí danou činnost z vlastní potřeby a pro členy společenství, v němž se činnost odehrává. Naopak folkloristické aktivity užívají různých prvků folkloru, ovšem mění jejich funkci i obsahovou náplň. Při folkloristickém zpracování folkloru se dbá na recepci zvenčí, takže významnou úlohu zde hraje i mediální prezentace dané události, a tím pádem vystupuje do popředí estetická funkce folkloru. Organizaci kyjovských hodů Slováckým souborem Kyjov můžeme zařadit mezi folkloristické projevy s relativně velkou mírou teatrality související s rovinou řízené prezentace folklorních projevů. Jde o záležitost „veřejnou“, předváděnou divákům, pečlivě naplánovanou.

Bibliografie

- BACHTIN, Michail Michajlovič. 1975. *Francois Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*. Praha: Odeon, 1975.
- FRANTA, Jan. 2005. Historie. Farní chrám [online]. *Římskokatolická farnost Kyjov* (2005) [citováno 2. 7. 2011]. Dostupné na <http://home.tiscali.cz/farnostkyjov/historie.htm>.
- GOFFMAN, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999.
- HOŘÍNEK, Zdeněk. 2008. *Drama, divadlo, divák*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2008.
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. 2004. *Lidové zvyky*. Praha: Vydavatelství Lidové noviny, 2004.
- OREL, Jaroslav. 1951. *Posvícenské „hody“: příspěvky k výzkumu sociální lidové kultury*. Disertační práce, Filozofická fakulta MUNI. Brno: Masarykova univerzita, 1951 (nepubl.).
- PAVLICOVÁ, Martina. 2007. *Lidová kultura a její historicko-spoločenské reflexe jako předmět etnologického studia: mikrosociální sondy*. Habilitační práce, Filozofická fakulta MUNI Brno. Brno: Masarykova univerzita, 2007 (nepubl.).
- PAVLICOVÁ, Martina a Lucie UHLÍKOVÁ. 1997. *Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.
- Z historie souboru [online]. 2013. *Slovácký soubor Kyjov* (2013) [citováno 2. 7. 2011]. Dostupné na <http://www.slovackysoubor.cz/history/>.
- ZÍBRT, Čeněk. 1950. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950.